

Традиції «южнорусского» благодійництва

Благодійництво та меценатство – це справа серця, яка притаманна всім народам в усі часи. Історично склалося, що заснування міста Одеси та заселення «южнорусского края» було безпосередньо пов'язано з традиціями благодійництва. Поступово стаючи на ноги, іноземні поселенці не забували і про нужденних – відкривали народні школи, сирітські будинки, притулки для літніх та невиліковно хворих людей тощо. Традиції благодійництва відслідковуються на прикладі грецької громади, зокрема – діяльності відомого філантропа та мецената Григорія Григоровича Маразлі, котрий у 1878–1895 роках був міським головою Одеси.

Traditions of «Southern Russian» Charity

A charity and a patronage are cases of heart that are inherent to the all ethnic groups at all times. Historically founding and settlement of Odessa were directly connected with traditions of charity. Step by step becoming stronger foreign settlers didn't forget about poor people. They opened schools, orphanages, hospitalities for elderly and so on. Traditions of charity can be traced at the example of Greek community, particularly at the activities of the famous philanthropist and patron Gregory Marazly. Who was the Mayor of Odessa at 1878–1895.

Колись Одеса вважалася третім після Петербурга та Москви містом російської імперії. І у цей приємний для неї ранг вона була зведена трудами багатьох одеситів, у тому числі – іноземців, які знайшли тут нову батьківщину. Стаючи на ноги у місті, що бурхливо розвивалося, нові його жителі не забували і про нужденних.

Благодійність – справа серця, тому в тій чи іншій формі вона проявляється у всі часи, і у всіх народів. Ступінь культурності суспільства, його соціальні, економічні і побутові умови, безумовно, впливають на характер проявів піклування про ближнього – звідси створюється історія благодійності. Допомога ця може бути приватна, особиста, або від громади, допомога урядова та від союзів і

товариств. На той час, коли на місці Хаджибея виникає і починає розвиватися Одеса, справа благодійності вже мала певну урядову організацію. Ще за царя Петра I приписувалося по всіх губерніях влаштувати «шпиталі для калік і старих, котрі не мають можливості здобути харчі трудами». Організацію піклування бідними отримала Одеса за часів імператриці Катерини II, коли в кожній губернії були створені Прикази суспільного піклування, до обов'язків яких входило відкриття народних шкіл, сирітських домів, лікарень, домів для літніх та невиліковно хворих, робітничі доми; приватна благодійність також віталася.

Історично склалося так, що Одеса своє існування розпочала на ґрунті благодійності.

Тільки-но була заснована Одеса, як вже у 1798 р. на міські кошти засновано **міську лікарню** з обов'язком піклування про бідних. Від єврейського товариства у жовтні 1798 р. було подано до магістрату прохання про дозвіл провести збір коштів на непередбачувані витрати та на грошову допомогу бідним удовам і сиротам, а у 1802 р. було відкрито **єврейську лікарню**.

З метою найшвидшого освоєння і заселення цього багатого краю царський уряд усіляко сприяв прибуттю іммігрантів. 19 квітня (3 травня) 1795 р. Катерина II затвердила указ «Про влаштування селища єдиновірних народів у місті Одесі й околицях його», що містив Положення «Для викликаних з Архіпелагу й інших закордонних місць в Одесу міських переселенців» і «Про поселення в околицях Одеси греків і албанців, що служили в останню війну в Архіпелазі». Для греків-переселенців у саму Одесу необхідно було побудувати на перший час 53 кам'яних будинки. Коли ж кількість поселенців досягне 50 родин, використавши зі скарбниці до 2000 руб. без повернення, побудувати для них церкву, у якій богослужіння відправлялося б на їхній рідній мові. Переселенцям поблизу міста надавалися грошова допомога і будинки, збудовані за казенний рахунок. Крім того, вони на 10 років звільнялися від усіх податей і повинностей. В околицях же Одеси з греків і албанців наказано було створити дивізіон із трьох рот чисельністю до 300 осіб рядових з офіцерами та іншими чинами. Тексти «Положень» були перекладені новогрецькою і

відіслані у Стамбул російському посланникові для поширення серед греків. Під кінець року рішення уряду про поселення греків в Одесу значною мірою були втілені в життя: у місто прибуло 62 сімейства переселенців і, крім того, 27 купців і 14 чоловік різного звання. У 1795 р. греки, не рахуючи службовців дивізіону, складали близько 10 % населення Одеси (224 з 2349 жителів).

Для поліпшення умов життя грецьких іммігрантів і інших іноземних громадян, видачі грошової допомоги (у розмірі 100 – 150 руб.) у місті призначалися так звані **попечителі грецького оселення**. З метою правильного розподілу коштів, у тому числі на будівництво будинків для іммігрантів, була створена спеціальна **«комісія для греків і албанців»**, що знаходилася у безпосередньому підпорядкуванні градоначальника Одеси.

Царський уряд також задовольнив прохання переселенців, указом від 20-го травня (3 червня) 1797 р., дозволивши іноземцям взагалі зарахуватися за бажанням до стану купців або міщан і заснувати магістрат, з появою якого була скасована «комісія для греків і албанців». **Магістрат для іноземців** проіснував до 1801 р., коли указом Олександра I був закритий.

**Грецька церква Св. Трійці, м. Одеса
(фото орієнтовно п. 1980-х рр).**

Хоча в цьому випадку благодійність мала за мету заселення краю, але і в подальшому, наприклад, у 1821 р., коли Одеса була вже достатньо заселена, емігранти, які прибули з Греції через революцію, що спалахнула, були прийняті охоче і на допомогу їм за велінням імператора Олександра I була створена особлива комісія.

Існуюча думка про те, що Одеса була «грецьким містом», є невірною і заснованою, швидше за все, на тому, що греки склали значну частину іноземного купецтва. До 1807 р. була зведена Одеська Грецька церква Святої Трійці, будівництво якої почалося після закладення фундаменту у 1795 р. Фінансування в розмірі 2 тис. руб. надійшло зі скарбниці за наказом імператриці, також був організований збір пожертвувань одеських греків.

**Грецька Троїцька церква, м. Одеса
(фото 2007 року)**

Протягом 1801–1806 рр. на території Херсонської губернії виникло декілька колоній, населення яких складалося переважно з болгар та греків – Малий Буялик, Великий Буялик, Кубанка, Катаржино (всі чотири неподалік Одеси), Тернівка та Інгулка поблизу Миколаєва, Слов'яносербська (на півночі від Одеси), Паркани – поблизу Тирасполя. Ці переселенці розглядали Росію не як місце свого тимчасового притулку, а як свою другу батьківщину. Під час Вітчизняної війни 1812 р. Росії з Наполеонівською Францією колоністи, за повідомленням голови болгарських колоній Зело Несторова, як вірні піддані та з почуттів вдячності уряду, за щедрість монарха, жертвували загалом 6780 руб. на користь війська, а саме: Малий Буялик – 2870 руб., Великий Буялик – 2080 руб., Катаржино – 830 руб., Кубанка – 1000 руб., Тернівка – 240 руб., Інгулка – 100 руб. В лихі роки уряд також допомагав колоністам. Наприклад, у зв'язку з російсько-турецькою війною 1828 – 1829 рр. уряд пробачив колоністам, оселеним на казенних землях Катеринославської, Херсонської і Таврійської губерній, у т.ч. грекам, недоплату, яка значилася за ними за 1829 р.

З початком Грецької війни за незалежність у 1821 р., тисячі біженців з Османської імперії змушені були шукати порятунку в межах сусідніх держав. Значне їхнє число кинулося до кордонів єдиновірної Росії. Велика частина грецьких біженців оселилася в Одесі. Тільки з 10 (22) березня до 18 (30) червня 1821 р. в Одесу прибуло 836 константинопольських греків. Загалом, у червні 1821 р. кількість греків в Одесі за офіційними даними сягала майже 4 тис. чол.

Усім приїжджаючим в Одесу та інші міста Росії грекам надавалася необхідна матеріальна допомога. Основну частину грецьких біженців в Одесі склали мешканці Константинополя, менше було представників інших прибережних місць. На ці потреби уряд асигнував 150 тис. руб. Уся сума була перерахована в одеську контору державного банку. Для її розподілу 20 червня (2 липня) 1821 р. в Одесі було засновано тимчасовий (проіснував до жовтня 1821 р.) «Комітет для допомоги константинопольським грекам, що прибули в Одесу». Але виділеної суми виявилось недостатньо. Тоді уряд розіслав усім губернаторам і єпископам по імперії **звернення про збір коштів**. За деякими даними, до кінця 1822 р. за підпискою було зібрано біля 1 млн. руб. У зборі коштів брали участь мешканці ба-

гатьох міст Російської імперії – духовні особи, городяни, військові Волинської, Курської, Нижньогородської, Тобольської, Пензенської та інших губерній. З метою правильного розподілу коштів, що надходили, восени 1821 р. були створені **Одеська і Кишинівська грецькі допоміжні комісії**. Одеська комісія складалася з 9 чоловік під голову-

Будівля Одеського художнього музею, придбана Г.Г. Маразлі у подарунок місту (вул. Софіївська м. Одеси)

ванням російського дипломата, грецького вихідця Матвія Яковича Мінчаки; скарбником був один з відомих купців – Д. Інглезі. Вона проіснувала до червня 1831 р.

Комісія не тільки видавала грошову допомогу і пенсії, але і допомагала знайти роботу, вирішувала інші організаційні пи-

тання. Однак допомогу одержували ті іммігранти, що прибули до міста в період революції і російсько-турецької війни 1828 – 1829 рр. Спеціально для дітей грецьких біженців простого звання у 1822 р. було відкрито грецьке дівоче училище.

У 1822 р. імператор Олександр I прийняв прохання Ірінопольського митрополита Григорія, Бузевського єпископа Костянтина, архімандрита Галацького монастиря Парфенія, які знаходилися у Бессарабській області на тимчасовому перебуванні, і дозволив провести збір грошей з метою викупу полонених греків – жителів островів Хіос, Кассандри і Сидонії, шляхом підписки серед усього населення Росії. Кількість полонених сягала 100 тис. чол., а сума викупу складала 500 левів за людину. Організація збору пожертвувань і викуп полонених були покладені на спеціально створений у Кишиневі комітет. Відділення цього комітету, у складі Д.Інглезі, О.Кумбарі, О.Мавро, В.Скіна, було відкрито і в Одесі.

Однією з яскравих фігур одеської грецької громади був Григорій Григорович Маразлі. Спадкоємець багатой купецької фамілії, ввійшов в історію Одеси як шляхетний філантроп і меценат, у 1878-1895 рр – міський голова.

Його благодійні діяння неможливо описати декількома рядками. Вражає один лише перелік зведених на кошти Г.Г. Маразлі або

**Григорій Григорович Маразлі –
відомий меценат і філантроп
грецького походження**

**Храм Григорія Богослова і святої мучениці Зої,
побудований коштом Г.Г. Маразлі
(вул. Старопортофранківська м. Одеси)**

куплених і подарованих ним місту будівель: **Художній музей, Міська бібліотека і Музей Одеського товариства історії та старожитностей** (сучасний археологічний музей), **Народна читальня, бактеріологічна станція, церква Григорія Богослова і мучениці Зої, церква на Куяльницькому лимані тощо.**

У 1870 р. було засновано Родоканакієвське дівоче училище в Одесі. Так як Г. Г. Маразлі брав активну участь у житті грецької громади Одеси, у 1871 р. він був обраний заступником голови Грецького благодійного товариства, а у 1896 – довічним головою.

Не менш помітною була участь інших

мешканців Одеси. Коли важкі часи настали в місті у 1833 р. внаслідок неврожаю княгиня Є.К. Воронцова та графиня Р.С. Едлінг (уродж. Стурдза, греко-молдавського походження, сестра відомого благодійника Олександра Стурдзи) організували **«Новоросійське жіноче товариство піклування бідними»**, яке допомагало нужденним продуктами харчування, винаймало будинки для безпритульних та лікарні для них, влаштовувало їх на роботи, піклувалося сиротами. На 1859 р. завідування всіма справами товариства, яке з 1836 р. йменувалося **«Одеським жіночим благодійним товариством»**, перейшло безпосередньо до княгині Є.К. Воронцової.

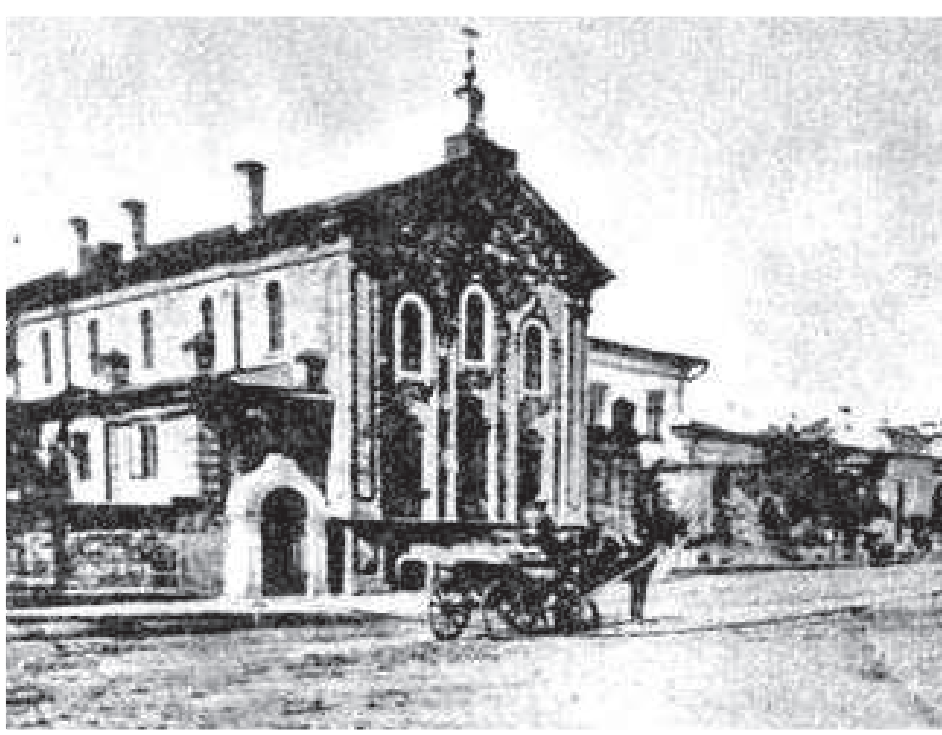

Будівля Міської публічної бібліотеки, згодом Музею Одеського товариства історії та старожитностей, а зараз – Одеського археологічного музею НАН України, побудована коштом Г.Г. Маразлі

Пантелеймонівська церква (поч. ХХ ст.), зведена коштом Г.Г. Маразлі

У 1850 р. було освячено будівлю богадільні та церкви біля неї (суч. вул. Белінського, 2) неподалік Михайлівського монастиря з метою підготовки жінок для догляду за хворими. У 1859 р. з огляду на заслуги її засновника О.С. Стурдзи богадільня почала називатися «Одеською Стурдзівською богадільнею жалісливих сестер». Враховуючи потреби розширення богадільні, за кошти Г.Г. Маразлі було споруджено будівлю, він же спонсорував відкриття при богадільні безкоштовної лікарні для

**Одеська Стурдзівська богадільня
жалісливих сестер (побуд. 1848-1853 рр.),
вул. Белінського м. Одеси**

ініціативою Флоріана Вейса виникло **Швейцарське благодійне товариство**, яке надавало грошову допомогу своїм співвітчизникам, які потребували її. У 1856 р. виникає товариство допомоги і освіти караїмів. Під впливом політичних подій на Балканському півострові 1854 р. в Одесі у 1858 р. виникає **Болгарське настоятельство**, метою якого було сприяння релігійно-моральному розвитку задунайських болгар. Воно допомагало церквам та училищам Болгарії, піклувалося про освіту викладачів та священників, допомагало тим болгарам, які приїжджали до Росії для здобуття освіти, або бідували.

тих, хто приходить, яку перед тим закрито через нестачу коштів.

У 1826 р. було відкрито богадільню при Євангелічно-лютеранській церкві, яка, через брак коштів, існувала з перервами, і тільки з 1858 р. стараннями пастора Бінемана вона стала постійною. При єврейському молитовному домі «Малбіш-арімім» організовано роздавання одягу найбільш бідним парафіянам. Ця установа офіційно затверджена з 1836 р. Євреї організували поховальне братство, яке мало своїм обов'язком безкоштовно ховати бідних.

У 1843 р. за

Протягом чотирьох років з 1880 по 1884 до т.зв. коробочного збору з євреїв було додано суму на устрій богадільні для піклування старими людьми обох статей, яка відкрилася наприкінці 1983 р.

У 1861 р. А.М. Бродський подарував єврейському товариству кам'яний будинок (вул. Базарна), для того щоб в одній частині його мешкали сироти, а інша слугувала для їхнього утримання. У травні 1868 р. в цьому будинку було відкрито сирітський притулок під назвою «**Сирітське відділення при Одеській Талмуд-Торі**».

До 1883 р. власним коштом побудував будинок для притулку для бідних відомий в місті єврей **А.М. Бродський**, потомствений почесний громадянин міста **А.О. Коган** на початку 1873 р. пожертвував землю (між сучасними узвозами Херсонським і Марінеско та на розі Базарної і Старопортофранківської) з усіма спорудами для надання бідному населенню різного віросповідання та станів дешевих приміщень. Ці заклади отримали назву Коганівських. Згідно заповіту А.О. Когана в Анан'євському повіті для допомоги бідним селянам було відведено 800 дес. землі.

У 1874 р. при Євангельській церкві Св. Павла на кошти парафіян було відкрито сирітський дім.

Як окреме церковне піклувальне товариство з грудня 1871 р. діяло **Грецьке благодійне товариство**, за кошт якого утримувалося дівоче училище та видавалася бідним парафіянам грошова допомога. Таку ж мету мало парафіяльне благодійне товариство при Римсько-католицькій церкві, засноване у травні 1882 р. за ініціативою К. Володковича, настоятеля церкви каноніка Р. Рейхерта та інших парафіян, якими було розроблено проект статуту. Товариство влаштувало житлові приміщення для бідних, надавало грошову допомогу, харчові продукти, утримувало їдальню для дітей.

До таких же товариств відноситься і «**дешева кухня для бідних**», заснована єврейським товариством у 1881 р., яка спочатку розміщувалася у винайнятому будинку на розі Троїцької та Ришельєвської, а потім переїхала у власний будинок, побудований за кошти Льва та Лазаря Бродських.

Швейцарське благодійне товариство за підтримки французької та англійської колоній і жінок-благодійниць відкрило у 1888 р. «**Притулок для гувернанток, викладачок і бонн**».

Будинок міської «дешевої» їдальні

В Одесу, як портове місто, прибувало багато іноземців, які вдалині від батьківщини нерідко потерпали від матеріальних труднощів. Природним тому було виникнення іноземних благодійних товариств, що мали за мету допомогу співвітчизникам. Перше таке товариство – **Швейцарське** – виникло ще у 1843 р. Подібні наміри мали й інші товариства, засновані при іноземних консульствах: у 1863 р. – при **Італійському**, у 1874 р. – при **Німецькому** і **Австро-Угорському**, у 1882 р. – при **Французькому** і у 1892 р. – при **Сербському**. «Товариство допомоги євреям-землеробам і ремісникам у Сирії та Палестині» засновано у 1890 р. і було покликано допомагати, як видно з назви, не мешканцям Одеси, але, функціонуючи тут, збирало великі кошти для допомоги єдиновірцям.

Олена Уварова